

Ronde 4

Hans Goosen (a) & Mara Rooijmans (b)

(a) www.pratenoverfictiefragmenten.nl

(b) Stedelijk College Eindhoven

Contact: h.goosen@home.nl

mrooijmans@stedelijkcollege.nl

Praten over fictiefragmenten: de werkgroep en de website

In de media is er steeds meer aandacht voor de leesvaardigheid van leerlingen en het bevorderen van lezen bij jongeren. Ook de leden van de werkgroep ‘Praten over Fictiefragmenten’ zijn zich ervan bewust dat lezen niet altijd een populaire tijdsbesteding van jongeren is, maar ook dat fictie niet altijd een volwaardige plek in het programma heeft. Wij denken dat het belangrijk is dat leerlingen tijdens de lessen Nederlands kunnen ervaren hoe je kunt opgaan in boeiende teksten. Daarnaast moet er ruimte zijn om de authentieke leeservaringen bij dergelijke teksten uit te wisselen en te verdiepen.

Met de werkgroep ‘Praten over Fictiefragmenten’ zijn we vanuit deze ambitie aan de slag gegaan. We stelden ons de volgende vragen:

1. Welk materiaal is geschikt voor verschillende leerwegen en leerjaren in het vmbo en in de onderbouw van havo/vwo?
2. Welke soorten vragen stimuleren een open, exploratieve bespreking?
3. Welke mogelijkheden in een les zijn denkbaar voor het gebruik van ons materiaal?

Dat heeft geresulteerd in de website: www.pratenoverfictiefragmenten.nl.

Op deze website presenteren we, naast fictiefragmenten en werkbladen met bespreekpunten, onder andere een overzicht van voor welke leerlingengroep wij een fragment het meest geschikt achten. Daarbij wijken we af van de gebruikelijke indelingen in advieslijsten voor fictie. Voor een uitgebreidere verantwoording van de keuze is hieronder een interne publicatie als bijlage opgenomen.

Bijlage 1 – Naar een andere indeling in advieslijsten voor 12-15 (Hans Goosen)

In diverse advieslijsten voor lezers van 12-15 jaar wordt de veronderstelde moeilijkheidsgraad van de gepresenteerde boeken als leidraad genomen. Zo hanteert de Jonge Jury in de 11 leestips van 2020 een aanduiding in rode pepers:

- 1 peper: makkelijk;
- 2 pepers: lekker lezen;
- 3 pepers: verder lezen;
- 4 pepers: gevorderd.

In de docentenhandleiding blijkt dat de aanduiding van rode pepers direct gekoppeld is aan de verschillende leerwegen in het voortgezet onderwijs.

Het enige boek met 1 peper, *Stief* van Marion Pauw, is dan ook het enige boek dat exclusief voor vmbo (b/k/t) geadviseerd wordt. Titels met 2 pepers, zoals *Mijn held de huurmoordenaar* van Coen de Kort, worden genoemd voor vmbo-t en havo. Boeken met 3 pepers, zoals *De geur van groen* van Pamela Sharon, gelden voor havo en vwo. Twee boeken met 4 pepers, waaronder *IJzerkop* van Jean-Claude van Rijckeghem, worden geadviseerd voor vwo (atheneum/gymnasium). Een onderscheid tussen vmbo bb-1 en vmbo bb-4 of tussen 1-vwo en 3-vwo wordt in deze advieslijst niet aangebracht. Dat vind ik bezwaarlijk.

Traditioneel werken de bibliotheken in Nederland wel met een indeling waarbij verschillen in leeftijd bepalend zijn. Zo zijn C-boeken geschikt voor kinderen van 12 jaar en ouder en D-boeken voor lezers van 15 jaar en ouder. In deze indeling wordt niet gelet op de moeilijkheidsgraad van het boek, maar op de leeftijd (en de levensfase) waarin de kinderen zitten.

Maar sinds een paar jaar geven de bibliotheken veel aandacht aan de niveaus van *Lezen voor de lijst*. Theo Witte richtte zich in zijn onderzoek (2008) op leerlingen in de bovenbouw van havo en vwo (15-18 jaar). Hij onderscheidde 6 niveaus van literaire competentie en gebruikte die niveau-indeling bij de typering van boeken. Op die manier zouden de leerlingen in de bovenbouw van havo/vwo beter kunnen bepalen welke boeken kunnen passen bij hun literaire ontwikkeling. Het hanteren van deze niveau-aanduidingen voor de boeken wordt door veel docenten voor hun lespraktijk als waardevol ervaren. Ik deel dat oordeel.

Minder positief ben ik over de uitbreiding van *Lezen voor de lijst* voor 12-15 jaar, Nederlandse boeken voor vmbo en onderbouw havo/vwo. Aan die uitbreiding ligt een onderzoek van Dietha Koster en Jildau Vrieswijk ten grondslag (Schram 2013) dat geïnitieerd en begeleid is door Theo Witte. Doel van het onderzoek was om voor leerlingen in het vmbo en de onderbouw van havo/vwo een literair ontwikkelingsproces te beschrijven met opeenvolgende competentieniveaus van leerlingen. Aan de ontwikkelde literaire competentieniveaus zijn vervolgens honderd boektitels gekoppeld. Op de website jeugdbibliotheek.nl zijn inmiddels meer dan 100 titels te vinden met de volgende aanduidingen: Niveau Start, Niveau 1, Niveau 2, Niveau 3, Niveau 4.

Het heldere onderzoeksverslag van Koster en Vrieswijk presenteert een aantal verrassende opmerkingen. In de eerste fase van het onderzoek bij de discussie over de niveauschalen werd al de vraag gesteld of voor het vmbo en de onderbouw van het havo/vwo geen aparte schalen ontwikkeld moesten worden: “Wegens een aantal theoretische, maar ook praktische redenen werd besloten om één schaal te ontwikkelen”. Geen wonder dat verderop in het verslag de volgende kritiek te lezen is: “Later tijdens de studie bleek, naar aanleiding van commentaar van docenten en experts, dat er binnen de vier niveaus te weinig aandacht was voor de ontwikkeling van de vmbo-leerlingen”. Op een andere plaats zie ik ook weinig aandacht voor de verschillende leerlingen in het vmbo. Er wordt gesproken over “de start in vmbo-1”. Is hierbij voldoende rekening gehouden met de verschillen tussen vmbo-bb, vmbo-kb en vmbo-gl/tl? Dat knelpunt verwoordden de onderzoekers uiteindelijk eerlijk bij hun conclusies: “We willen daarom aanbevelen verder wetenschappelijk onderzoek te doen naar de literaire ontwikkeling van vmbo-leerlingen”.

Wat mij betreft, hadden de vmbo-leerlingen in dit onderzoek veel meer aandacht verdiend. Voor de duidelijkheid: in eenzelfde leerjaar zitten in Nederland vrijwel evenveel leerlingen samen op het vmbo als op havo/vwo.

In het onderzoek is ook door docentenpanels gediscussieerd over de onderscheiden competentieniveaus voor 12-15 jaar. Zij wijzen erop dat in het vmbo en in de onderbouw van havo/vwo verschillen in leerlingkenmerken belangrijker zijn dan de kenmerken van het boek. Dat is in de bovenbouw van havo/vwo volgens de docenten precies andersom. Bij de verschillende leerlingkenmerken in de onderbouw hoort bijvoorbeeld de vraag of de leerling weinig of veel leeservaring heeft. In de uitwerking van de verschillende niveaus blijkt dat met ‘leeservaring’ bedoeld wordt: “ervaring met verschillende literaire genres”. In de bovenbouw geeft ‘de literariteit’ van het boek de doorslag.

Ik deel de opvatting van de docenten. Sterker nog, ik wijs ook nog op verschillen tussen leerlingen van 12-15 jaar op het gebied van leesvaardigheid, zoals blijkt uit de centrale examens Nederlands. Even een cijfermatige illustratie.

Door Cito is in 2014 een onderzoek gedaan naar de moeilijkheidsgraad van de centrale examens Nederlands bb, kb, gl/tl, havo en vwo, en naar de verhouding van die examens ten opzichte van de referentieniveaus 2F, 3F en 4F (Van Onna, Straat & Alberts 2014). Kort samengevat bleek uit dit onderzoek dat bb-leerlingen in hun examens in een schaal 10 ongeveer 1,0 punt lager scoorden dan 2F; kb-leerlingen scoorden iets boven 2F; gl/tl-leerlingen scoorden ruim 1,5 punt boven 2F. Dergelijke verschillen blijken ook uit ander Cito-onderzoek. In de verschillende (papieren) examens voor kb en gl/tl was altijd één van de teksten met vragen hetzelfde. Zo kon Cito bij de analyse van de examens vaststellen wat op dit onderdeel de verschillen tussen de kb-leerlingen en de gl/tl-leerlingen waren. De uitkomsten waren ieder jaar ongeveer hetzelfde: op een schaal van 100 haalden de gl/tl-kandidaten 14 punten meer dan de kb-kandidaten.

Bij het aanbod van boeken moet m.i. recht gedaan worden aan het gemiddelde verschil in leesvaardigheid tussen bb aan de ene kant en gl/tl aan de andere kant. Het lijkt al-leszins redelijk om te veronderstellen dat ook tussen gl/tl en havo/vwo een aanzienlijk verschil bestaat in leesvaardigheidsniveau. Dat brengt ons ertoe om ook voor havo/vwo een aparte positie te reserveren. Dat leidt tot een driedeling in de breedte: 1. bb/ kb; 2. gl/tl; 3. havo/vwo.

En dan gelden voor de leerlingen in het vmbo (en in de onderbouw van havo/vwo) nog de verschillen in leeftijd. Denk aan een startende 12-jarige brugklasser en vierdeklas-ser die in het examenjaar misschien al 16 wordt. Welke thema's boeien hen? Met wat voor verhaalpersonen kunnen zij zich identificeren? Die verschillen in leeftijd moeten toch gevolgen hebben voor de boeken die je aan hen adviseert? Zo vinden wij *Twee seconden* van Elle van de Bogaart geschikt voor klas 3-4 van bb-kb. Het gaat over de 18-jarige Thomas die in de problemen komt als hij met de auto van zijn vader naar een schoolfeest gaat. In de typering van *Lezen voor de lijst* 12-15 krijgt het de aanduiding niveau 1. Maar in diezelfde groep van boeken van niveau 1 wordt ook *Alaska* van Anna Woltz genoemd, een verhaal dat in de eerste weken van het nieuwe schooljaar van twee brugklassers speelt.

Wij denken dat het bij leesadviezen verstandig is om ook een tweedeling in leerjaren aan te brengen: a. klas 1-2; b. klas 3-4.

Omdat wij met de bespreking van de gelezen fictiefragmenten klassikaal willen werken, houden wij in onze indeling rekening met de verschillende leerwegen (bb-kb, gl-tl, havo-vwo), en met de verschillende leerjaren (klas 1-2 naast klas 3-4).

Dat leidt ertoe dat wij bij de lessuggesties voor de docenten de volgende indeling voor de inzet van onze fictiefragmenten gebruiken:

3-4 bb/kb	3-4 gl/tl	3-havo/vwo
1-2 bb/kb	1-2 gl/tl	1-2-havo/vwo

Met een voorbeeld van titels uit ons aanbod:

3-4 bb/kb Derk Visser, <i>Drama Queen</i>	3-4 gl/tl Angie Thomas, <i>The hate u give</i>	3-havo/vwo Marleen Nelen, <i>Alles wat licht is</i>
1-2 bb/kb Anna Woltz, <i>Alaska</i>	1-2 gl/tl Gideon Samson, <i>De hemel kan wachten</i>	1-2-havo/vwo Sjoerd Kuyper, <i>Bizar</i>

Referenties

- Koster, D. & J. Vrieswijk (2013). 'Lezen voor de lijst op het vmbo en in de onderbouw van het havo/vwo'. In: D. Schram (red.). *De aarzelende lezer over de streep*. Delft: Eburon, z.p.
- Van Onna, M., H. Straat & R. Alberts (2014). 'Verslag ijkingsonderzoek centrale examens Nederlands VO 2014 aan de referentiesets en referentieniveaus taal'. Online raadpleegbaar op: www.examenblad.nl/item/vmbo-tl/2014?sectorid=vga6k854m5p9.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon.